

Filozófia és Tudománytörténet Tanszék

1111 Budapest, Sztoczek J. u. 2-4. fsz. 2.

Érveléstechnika-logika 6.

A bizonyítás terhe

A helyes álláspont kialakítása megköveteli, hogy **minden kimondott álláspont bizonyításra** kerüljön, ha szükséges vagy a másik fél úgy kívánja.

Ennek megszegése **a kibújás a bizonyítás kényszere alól hibáját eredményezi**

1. Általános hiba: a bizonyítás kényszerének illegitim áthárítása
2. Speciális hibák:
 - a) Tekintélyre hivatkozás (irreleváns módon)
 - b) Nem tudásra apellálás

A tekintélyre hivatkozás

A tanulás folyamán és a megismerésbeli munkamegosztás miatt, kénytelenek vagyunk tekintélyekre hivatkozni. Ezért a tekintélyre hivatkozás nagy jelentőségű, és gyakran legitim eszköz a racionális vitában.

Amikor egy tekintélytől - például egy szakértőtől, fogorvosunktól, az építésztől, tanárunktól - elfogadunk egy tanácsot, állítást, szakvéleményt, adatot, akkor azért fogadjuk el, mert az illető ért hozzá.

A tekintélyre hivatkozás

Tekintélyre (szakteknintélyre) hivatkozásról

beszélünk, amikor valaki egy állítást azért tekint igaznak/helyesnek, mivel tekintélyes személy (szakember) állította azt.

A tekintélyre hivatkozás akkor ésszerű a racionális vitában, ha

1. az állításra vonatkozóan *közvetlen bizonyítékok nem állnak rendelkezésre*, (Lásd: bírósági tárgyaláson a szakvélemény figyelembe vétele)
2. a tekintély *az adott terület szakértője*,
3. és a szakértők *egyetértenek* a kérdés megítélésében.

A tekintélyre hivatkozás

Sok esetben viszont nem ez történik. Például a személy akire hivatkoznak ténylegesen nagy tekintélyű tudós, államférfi, szakember, de nem azon a területen, amellyel kapcsolatban rá hivatkoznak.

„Az Einstein is megmondta, hogy az agyunk mindössze 10%-át használjuk” kijelentés első hallásra meggyőző lehet, ám gondoljuk végig: Einstein nem biológus volt, hanem zseniális fizikus. Ráadásul tudományos tevékenysége a 20. első felét ölelte fel, s azóta a biológia rendkívül sokat fejlődött.

A tekintélyre hivatkozás

1. A **rossz szakértőre, tekintélyre hivatkozás hibáját** követi el az, aki olyan tekintélyre hivatkozik, akinek az adott állítás igazságának a megítélése a szakterületén kívül esik.

A tekintélyre hivatkozás

A **rossz szakértőre**, tekintélyre hivatkozás két fő fajtája lehet különösen megtévesztő.

a) A hivatkozott személy, a szaktekintély ténylegesen egy olyan terület szakértője, amely közvetlenül vagy közvetetten kapcsolatba hozható a szóban forgó szakterülettel. (De mégsem a szóban forgó terület szakértője.)

b) Az adott területnek vagy kérdéskörnek nincs is általánosan elfogadott szakértője.

A tekintélyre hivatkozás – rossz szakértőre való hivatkozás

a) A fenti példában nyilvánvaló – bármennyire is meggyőzőnek tűnik a hivatkozás első hallásra –, hogy bár Einstein kiváló természettudós volt, de nem a szóban forgó tudományterülettel (biológia, neurológia) kapcsolatban.

Azonban vannak olyan szaktekintélyre hivatkozások is, ahol a hiba nem ennyire nyilvánvaló.

A tekintélyre hivatkozás – rossz szakértőre való hivatkozás

„A sok tejtermék fogyasztása biztosan tápláló és egészséges, hiszen X erőemelő is erre esküszik.”

Az erőemelő tapasztalattal rendelkezhet arról, hogy táplálkozása milyen mértékben segíti elő a teljesítmény növelését, ám mégsem igazán ő illetékes annak megítélésében, hogy a sok tejtermék fogyasztása vajon tápláló és egészséges-e. Ennek megítélése elsősorban az orvostudomány, illetve a biokémia feladata.

A tekintélyre hivatkozás – rossz szakértőre való hivatkozás

b) „Figyelj, gondolj arra, hogy Einstein, a nagy tudós maga is hitt Istenben.” (Tehát tőlünk is ésszerű, racionális lépés lenne, ha elfogadnánk Isten létezését.)

A kérdés itt nem csak abban áll, hogy vajon Einstein ténylegesen a szakértője a szóban forgó területnek, hanem az is, hogy egyáltalán létezik-e az adott problémakörnek általánosan elfogadott szakértője.

A tekintélyre hivatkozás – rossz szakértőre való hivatkozás

A rossz szakértőre való hivatkozás egyik alesete lehet, ha a hivatkozott tekintély által képviselt álláspont egyszerűen meghaladottá, legalábbis kérdésesé vált.

„Már Arisztotelész is megállapította, hogy minden faj, illetve élőlény testi-lelki felépítése rendelkezik egy olyan funkcióval, ami a sajátos céljának nevezhető.”

Lehet, hogy Arisztotelész a maga korában nagy tudósnak számított, de a biológia jelenlegi paradigmája, illetve a neodarwinizmus tagadja ezt az álláspontot, ezért önmagában, csak azért mert Arisztotelész ezt mondta, nincs okunk elfogadni.

A tekintélyre hivatkozás – egyoldalú szakértőre való hivatkozás

További probléma

**ha a szakértők sem értenek egyet az állítás
megítélésében**

Kormányzati hivatalnok nyilatkozik a rádióban:
*„A mai napon publikált független szakértői
elemzés szerint az infláció éves szinten 2,9 %-
ra várható. Ez megerősíti előrejelzésünket.”*

Csak hogy előfordulhat, hogy a négy független
és mértékadó gazdaságkutató műhely közül
csak ez az egy adott a kormány számára
kedvező adatot, a másik három előrejelzésében
pedig magasabb érték szerepel.

A tekintélyre hivatkozás

2. Az **egyoldalú (szakértőre, tekintélyre) hivatkozás hibáját** követi el az, aki olyan kérdésben, amelyben a szakértők is különböző álláspontokat képviselnek, egyoldalúan, **csak a számára kedvező szakértő álláspontjára** hivatkozik, és **azt úgy mutatja be, mintha egy szakterület általánosan elfogadott álláspontja lenne.**

A tekintélyre hivatkozás – egyoldalú szakértőre való hivatkozás

Bírósági tárgyalásokon is előfordul, hogy az ügyvéd olyan pszichológusra, mint szaktekintélyre hivatkozik, aki mondjuk a vádlott elmebetegségét állapítja meg, ám az ügyész később olyan szaktekintély véleményét kéri ki, aki tagadja ezt a diagnózist. Ilyenkor több szakértő véleményét veszik tekintetbe.

A tekintélyre hivatkozás – azonosíthatatlan szakértőre való hivatkozás

A "szakértő" kifejezés önmagában is meggyőzőerővel rendelkezik.

- **Te megeszed ezt a génkezelt paprikát?**
- **Miért ne? Engem nem zavar.**
- **Szakértők szerint a génkezelt élelmiszerek veszélyesek az ember számára.**

Vagy

- **A férfiak sokkal alkalmasabbak természettudósnak, míg a nőknek a verbális képességeik jobbak.**
- **Ezt honnan veszed?**
- **Brit tudósok megállapították, hogy a férfiak agyának az a területe fejlettebb, amelyik a természettudományokban nélkülözhetetlen képességekért felelős, míg a nőknek azon agyterülete, amelyik a nyelvkészségért.**

A tekintélyre hivatkozás – azonosíthatatlan szakértőre való hivatkozás

A vitákban nagyon gyakori - sőt, ez az általános -, hogy minden további pontosítás nélkül hivatkozunk a szakértőkre. E mögött lehet egyszerű tudatlanság (nem tudjuk, hogy valójában ki foglalt így állást), ám lehet manipuláció is. Olykor nem is igazi szakértő az, akinek a véleményére hivatkozunk.

Ha mindössze annyit tudunk a szakértőről, hogy a vitapartnerünk azt mondja róla, hogy szakértő, és partnerünk sem tud több információval szolgálni róla, akkor nem sok alapunk van elfogadni ennek a fantom szakértőnek az álláspontját.

A tekintélyre hivatkozás

3. Az **azonosíthatatlan szakértőre, tekintélyre hivatkozás hibájával** találkozunk, ha a **forrás tekintélye** az adott kérdésben **nem derül ki**, pusztán attól lesz tekintély, hogy **az érvelő az adott érvelésben tekintélynek nevezi**.

A tekintélyre hivatkozás

Hogyan alkalmazzuk a szakértőre, szaktekintélyre hivatkozást?

1. Akkor alkalmazzuk, amikor közvetlen bizonyítékok nem állnak rendelkezésünkre!
2. Lehetőleg ne vegyünk alapul olyan tekintély állítását, aki az adott kérdésben nem szakavatott!
3. Több szakértő véleményét is érdemes figyelembe venni!
4. A szakértőre való hivatkozás során jelöljük meg a forrásokat, illetve kérjük számon ezt!

A nemtudásra apellálás

- Azt olvasom a horoszkópomban, hogy a héten csupa kellemes dolog történik velem.
- Ugyan már! Csak nem veszed komolyan!?
- Nem látom be, miért ne függhetnének össze a dolgok ilyen módon is. Nem bizonyították be, hogy bolygók nincsenek hatással az életünkre.

Meggyőző?

A nemtudásra apellálás

A racionális vita (speciális) szabályai szerint aki állt valamit annak:

1. először **indokolnia kell saját álláspontját**
2. továbbá **bírálnia kell az ellene felhozott érveléseket.**

A nemtudásra hivatkozás a legjobb esetben is csak a 2. feladatot teljesíti. Rámutat, hogy nincs cáfolat az álláspontja ellen (ha tényleg nincs ilyen). Aztán a cáfolat hiányából következtet arra, hogy az álláspontja igazolt.

A nemtudásra apellálás

A racionális vitában aszerint választunk az álláspontok közül, hogy **melyik mellett** hozható fel jobb érvelés.

A mérlegeléshez *nem elegendő* csupán azt megmutatni, hogy az **állítás ellen nincsenek jó érvek**, mert **ettől lehet, hogy mellette sincsenek**.

A nem tudásra apellálás azt a *látszatot kelti*, mintha a **cáfolat hiánya alátámasztaná saját álláspontját**, holott a racionális vita szabályai szerint **aki állít annak saját álláspontját bizonyítani kell**.

Az érvelő tehát itt nem teljesíti az 1. feltételt, de a cáfolat hiányára való hivatkozással ezt a látszatot kelti.

A nemtudásra apellálás

A **nemtudásra apellálás** hibáját követi el a beszélő, amikor abból, hogy az álláspont ellen nincsenek meggyőző bizonyítékok és amit állít az lehetséges, ebből arra következtet, hogy az álláspont igazolt, elfogadható.

Amikor az álláspont védelmezője nem ad elő indoklást az állítás alátámasztására, csupán arra hivatkozik, hogy még nem cáfolták meg, akkor az a furcsa helyzet áll elő, hogy az állítást *nem bizonyítottuk*, és *nem cáfoltuk*, ám ez alapján mégis arra következtetünk, hogy az állítás igaz.

Az érvelés alapján tehát az állításról *semmi bizonyosat nem tudunk*, és ebből mégis arra következtetünk, hogy az állítás igaz. Ez indokolja a hiba elnevezését: ***nemtudásra apellálás***.

A nemtudásra apellálás

A: Szerintem földönkívüliek már többször jártak itt a földön, s embereket raboltak el!

B: Ezt komolyan gondolod?

A: Miért vagy olyan biztos magadban? Láttad, hogy ilyen nem történik meg? Vannak olyan tudományos bizonyítékok, amelyek cáfolják ezt? Kérlek csak egyet említs meg!

B: Hm, nem tudom. Zavarba hozol. Lehet, hogy igazad van ...

A nemtudásra apellálás

Az ilyen érvelés gyakran együtt jár azzal, hogy a **nem tudásra apelláló** áthárítja a bizonyítás kényszerét a vitapartnerre. *„Nem szól ellene semmi, bizonyítsd be te, hogy nincs így!”*

A bizonyítás kényszere illegitim módon került áthárításra, mivel ő vállalt fel egy álláspontot, ezért előbb neki kell bizonyítania.

Ez az eljárás könnyen zavarba ejtheti a másik felet, ami akadályozhatja a helyes álláspont kialakítását!

Nem érvelési hiba, ha...

Egészen más a helyzet, ha valaki előad az álláspontja **mellett szülő erős érveket**, és megemlíti még azt is, hogy az **álláspont ellen viszont** senkinek nem sikerült meggyőző érveket felhozni. Ekkor nyilván nem követi el a nemtudásra hivatkozás hibáját.

Aszimmetrikus vitában: Az ügyvéd jogosan utasítja el a vádat azzal, hogy a vád képviselőinek **nem sikerült meggyőzően** bizonyítaniuk védenca bűnösségét.

Az *ártatlanság vélelme* miatt ebben a vitában a védőnek nem kell saját álláspontját bizonyítania, elegendő a vád bizonyítását támadnia. Ha sikerül **megmutatnia**, hogy a vád **nem tudta bizonyítani az ellenkezőjét**, akkor ebből *jogosan következtet* arra, hogy a vádlottat ártatlannak kell tekintenünk.

A másik álláspontjának kritikája

„Csak annyit szabad felhasználnunk az érvelésben, amennyit a másik elkötelezettségei megengednek!” Ez elsősorban azt jelenti, hogy nem tulajdoníthatunk más álláspontot a másik félnek.

Ez a szabály viszont összefüggésbe hozható a következővel is: **Figyelembe kell vennünk, hogy a különböző témakörök különböző mértékű megalapozást kívánnak!**

A másik álláspontjának kritikája

- **Hidd el, hogy tetszel neki! Állandóan téged néz, mindig olyan jókat mond rólad, feltűnően kedves veled és állandóan csüng a szavaidon!**
- **Jó, jó, de ez még nem bizonyítja szükségszerűen, hogy járni is akar velem!**

vagy:

- **Hidd el, hogy gyomorrákom van. Már egy hete fáj a gyomrom és szédülök.**
- **Ne viccelj! Egy fél éve voltál szűrésen, nincs hasmenésed és a vérleleted egy hónapja teljesen negatív volt. De azt tudom, hogy keveset eszel. Szerintem inkább többet kellene enned és pihened!**
- **Mit bizonyít mindez? Azért mert rosszul eszek attól – vagy éppen ezért – még lehetek rákos! Mi vagy te, orvos?**

A másik álláspontjának kritikája

Előfordul, mint érvelési hiba, hogy a másik féltől az adott téma által megkövetelnél, szükségesnél erősebb megalapozást várunk el. Az ilyen túlzó követelmény viszont a helyes álláspontot is kizárhatja, a felhozott érvekkel együtt.

Az érvek lehetséges, hogy viszonylag erősek voltak (persze lehet, hogy nem), de azáltal, hogy ebben az esetben indokolatlanul deduktív, szükségszerű igazolást várunk el, ezzel lesöpörjük az érveket, anélkül, hogy megvizsgálnánk őket.

Érzelmekre apellálás

A retorika kedvenc eszköze! Igen gyakran találkozunk vele a törvényszéki tárgyalás vagy a tárgyalás folyamán.

Érzelmekre apellálás hibájáról beszélhetünk, ha a **premisszák nem támasztják alá a konklúziót**, és **csak a premisszák érzelmi tartalma alapján kellene elfogadnunk azt**.

Főbb fajtái:

1. Szánalomra apellálás.
2. Átminősítés.
3. Fenyegetésre apellálás.

Érzelmekre apellálás

1. A száanalomra apellálás

A *száanalomra apellálás* hibáját követi el az az érvelő, aki nem indokolja, hogy az álláspontja vagy a cselekedete helyes vagy ésszerű, mindössze együttérzést, száanalmat próbál ébreszteni, hogy ezek segítségével vegye rá a másik felet álláspontja elfogadására illetve arra, hogy az azt tegye, amit az érvelő szeretne.

Érzelmekre apellálás

1. A száanalomra apellálás

A diákok egyik leggyakoribb érvelési eszköze:

- Tanárnő, olyan sokat készültem. Nézze meg, kidolgoztam az összes tételt. Otthon is sokat segítek az idős szüleimnek. Ráadásul csak három pont hiányzik a jeleshez!

Érzelmekre apellálás

1. A szánsalomra apellálás

Amit a diák elmond, az logikailag **teljesen irreleváns** a dolgozat értékelése szempontjából: ez egyáltalán nem indokolja, hogy miért kellene neki jobb jegyet adni, mint amit megérdemel.

Viszont alkalmas arra, hogy a tanárnő érzelmeit mozgósítsa. A mondottak érzelmi alapon, és nem racionális indokok segítségével kívánják elérni azt, hogy a tanár a vizsgán elért jegyet jelesre módosítsa.

Érzelmekre apellálás

A: Szerintem X üzletkötő alkalmas arra, hogy a céget külföldön is képviselje.

B: Szerintem nem, mert nincs tapasztalata.

A: De X felesége most vesztette el az állását, és három kis gyereket nevelnek.

Érzelmek és értékek

Figyelem!

Az érzelmekre apellálás, s ezen belül a szájalomra apellálás hibája csak akkor merül fel, ha a **szájalomra** és az **együttérzésre hivatkozás irreleváns a konklúzió tartalmának szempontjából.**

Ha viszont a premisszákbán jelenlévő emotív tartalom fontos lehet a konklúzió levonásához, akkor nem beszélhetünk hibáról.

Erkölcsei, értéktételezéssel kapcsolatos viták folyamán megengedhető, sőt nélkülözhetetlen eszköz lehet az érzelmekre való hivatkozás.

Érzelmek etikai érvelésben

- Engem már idegesítenek ezek jótékonyági szervezetek. Mindenütt hirdetésekkel terrorizálnak, hogy adjak pénzt. Mi szükség van erre?
- Hidd el, hogy szükség van rájuk! Olyan szerencsétlen, elesett embereket segítenek, akiknek nincsen lakásuk, betegek, éhesek vagy valami természeti csapás sújtja őket, és akikhez az állami segítség már nem ér el, vagy nem elég. És ha nem hirdetnek, akkor meg honnan tudnának pénzt szerezni mindehhez?

A konklúzió az, hogy szükség van a segélyszervezetek munkájára és – ennek következtében – a hirdetéseikre. Ennek alátámasztására a beszélő joggal hivatkozik az együttérzésre.

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

Eltérő emotív tartalmú kifejezés használata eltérő álláspontokat sugallhat.

Ugyanarról az eseményről:

„Az amerikai agresszorok az éjszaka ismét több terrorbombázást hajtottak végre, amelynek során szabadságharcosok egy különítményét mészárolták le, elpusztítottak egy élelmiszer raktárt és egy kórházat. Az ártatlan áldozatok száma ismeretlen.”

„Az éjszaka folyamán csapataink ismét hősieles támadást intéztek a terroristákkal szemben. A feladatot sikeresen végrehajtották, az ellenállást felszámolták. Az akció következményeinek stratégiai jelentőségük van.”

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

Negatív

terrorista

nacionalista

kommunista

anarchista

ronda

Pozitív

felszabadító harcos

nemzeti érzelmű

szociálisan érzékeny

másképp gondolkodó

érdekes megjelenésű

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

A rendszerváltás éveiben a riporter a kormánypárt vezető politikusát a közelmúlt válságáról faggatja. A politikus érve:

„Az ön által említett probléma nem áll fenn, hiszen ez nem válság, hanem egy rendszerváltoztató folyamat.”

A riporter válságnak nevezi azt, amit a politikus rendszerváltoztató folyamatnak. Nyilvánvaló a különbség két kifejezés emotív tartalmában.

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

Átminősítésről akkor beszélünk, ha egy dolog alapvető, meghatározó jellemzésére egy **adott kifejezés helyett másikat vezetünk be úgy, hogy az új kifejezés érzelmi tartalma úgy változtatja meg az eredeti jelentést, hogy az számunkra kedvezőbb, a másik fél számára kedvezőtlenebb pozíciót biztosítson a vita folyamán.**

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

Az átminősítés hibája igazán akkor áll fenn, ha az új kifejezés használatának jogosultsága nincs megvitatva. Ugyanis lehet, hogy az új kifejezés használata jogosulatlan, s így használatából jogosulatlanul következtetünk az adott álláspontra.

Például ha egy bizonyos gazdasági eljárást pejoratív színezetű kifejezésekkel kezdünk megnevezni, könnyebben juthatunk arra a következtetésre, hogy a szóban forgó gazdaság helytelen. A kérdés viszont éppen az lehet, hogy vajon jogos-e az adott kifejezések használata.

Érzelmekre apellálás

2. Átminősítés

Például ha az **eutanáziával** vagy **abortusszal** kapcsolatos vita folyamán, az aktív eutanázia vagy abortusz kifejezést eleve a **gyilkosság** kifejezésével helyettesítjük, akkor ebből a pozícióból *könnyen következethetünk az elutasító álláspontra*, ám egy fontos kérdés megválaszolását elkerültük: **vajon az eutanázia, illetve az abortusz tényleg gyilkosság?**

Érzelmekre apellálás

3. Fenyegetésre apellálás

Fenyegetésre apellálás hibáját követi el az az érvelő, aki **nem indokolja**, hogy az álláspontja, illetve az általa javasolt cselekedet helyes vagy ésszerű, hanem *megfélemlítéssel* próbálja rákényszeríteni a másik felet, hogy az elfogadja az álláspontját.

A megfélemlítés általában burkolt.

Érzelmekre apellálás

3. Fenyegetésre apellálás

X: Szerintem Isten léteire vonatkozó középkori bölcselők bizonyítékai elgondolkodtatóak.

Y: Ugyan már, ki hiszi el ezeket az érveket manapság? Egyébként is csak a legelmaradottabbak hisznek a teremtésben. Az Isten léteire vonatkozó érvekkel is valami baj lehet.

Érzelmekre apellálás

3. Fenyegetésre apellálás

A fenyegetés lehet nagyon áttételes, intellektuális és kifinomult vagy éppen kevésbé kifinomult is.

- **Ahhoz pedig már nagyon ostobának kell lenni, hogy ezek után valaki ne lássa, hogy mi a helyzet. [azaz, hogy igaz, amit állítok.]**
- **A csinos, sikeres, magabiztos harmincasok örömmel választják a függetlenséget, a szingli életformát.**
- **Az igazi férfi bírja az italt, lehajt még egy pohárkával.**

Ezek azt sugallják, hogy ha nem akarunk ostobának vagy tájékozatlannak látszani, akkor jobban tesszük, ha elfogadjuk az említett álláspontokat.

Ha nem szeretnénk maradnak, sikertelenek, gyengének, vagy férfiatlannak tűnni, akkor a függetlenséget választjuk, illetve iszunk még egy pohárral.

Ha nem szeretnénk olyan maradnak és hülyének látszani, mint a középkoriak, akkor nem hiszünk Istenben.

Fenyegetés releváns, ha...

Ha azonban a fenyegetés **fontos, releváns** a helyes álláspont kialakításában, nem feltétlen beszélhetünk hibáról, hanem csak egész egyszerűen a tények racionális figyelembevételéről.

Kocsiban:

- Ne jó, hogy ilyen gyorsan mész, mert ha bemérnek, elveszik a jogosítványod!

A példában a vezetőt fenyegető szankciók ésszerű indokot szolgáltatnak a sebességkorlátozás betartására.

"A dohányzás halált okozhat!,, olvasható a cigarettás dobozokon, ám nem minden alap nélkül.